

SÍVÓ JÓZSEF

Karajan koncertmestere

Sívó József hegedűművész (1931–2007) Aradon született egy cigányzenész családjában, Budapesten szerzett diplomát, és a bécsi Zeneakadémia professzori székéből ment nyugdíjba. Karrierje talán legsikeresebb két évtizedében a Bécsi Filharmonikusok koncertmestere, a Filharmonikus Quartett primáriusa, az osztrák és a nemzetközi zenei élet kedvelt hegedűs szólistája; Karajan, Sawallisch, Buchbinder, Vladimir Orloff partnereként fontos lemezfelvételek közreműködője. Kortársai, üstököszerű pályájának tanúi szívesen emlékeznek rá: „ja, Sívó Jóska?” – kérdeznak vissza nosztalgikus mosollyal, „igen, szívesen beszélék róla, csak kérdezzen!”

• Gyenge Enikő

Ha végignéznünk a magyar hegedűiskola (Auer, Joachim, Hubay) „tanárfáján”, jól látható, hogy kisebb vargabetűkkel mindenki a Pesten született Böhm József köpenyéből bújt elő. Sívó József sem kivétel, egy bibliai fordulattal szólva Böhm tanította Bécsben Georg Hellmesbergert, az tanította id. Joseph Hellmesbergert, az tanította ifj. Hellmesbergert, Hellmesberger Enescut, Enescu meg Sívót. A kör bezárult, amikor Sívót meghívták a bécsi Zeneakadémia hegedű tanészékére, ahol előbb a Flesch-tanítvány Ricardo Odnoposoff asszisztense lett, majd saját jogán professzor.

Az életútról: jó helyen lenni, jókor

Sívó József apja, idősebb Sívó József az aradi színház zenekarának hegedűse volt, anyja háztartásbeli. Egyetlen öccse, Ferenc (1936–1989) kiváló jazz-zongorista, sajnos, korán meghalt. Valószínű, hogy Enescu Aradon került kapcsolatba idősebb Sívóval, aki megmutatta a mesternek tehetséges hegedűs fiát. Sajtóforrások szólnak arról, hogy Enescu a harmincas években sokszor és szívesen járt Aradra, koncertezett, vezényelte a helyi zenekart, és örömmel fogadta, amikor a város díszpolgárává avatták.¹ Sívó később többször említi Enescu szigorát, azt, hogy a kezére csapott a vonóval, amikor hamisan játszott.²

A család a negyvenes évek elején – 1942–43-ban, de talán már 1940-ben, a 2. bécsi döntést követően – költözött Budapestre; a Bérkocsis utcában, majd a Kún utcában laktak. Sívó így emlékezett: „apám repatriáltatta magát, mert egy nyakas magyar volt. Ami abban is megnyilvánult, hogy akkoriban délben játszott a rádió a magyar himnuszot, amit ő

nyitott ablaknál hallgatott. Ez tilos volt, úgyhogy ilyenkor jöttek a rendőrök, és pár ezer lejt kértek, majd felszólították, hogy kapcsolja ki a rádiót. Erre ő azt válaszolta, hogy most már megfizettem az árát, végighallgatom. Úgyhogy ez drága multság volt, és egy idő után apám úgy döntött, hogy átköltözünk Magyarországra.”³ A Magyar Rádió nyomtatott műsorában 1941 januárjától áprilisig több ízben találkozunk Sívó József cigányzenekarának nevével⁴. A negyvenes évek családi eseményeiről nincsenek megbízható információink, Sívó soha nem beszélt róla. Távoli családtagok ma úgy emlékeznek, hogy az apa cigányzenekarával a Nemzeti Szállóban, majd a Mátyás Pincében dolgozott, és hogy ifjabb Sívó igen komoly apai kiképzésben részesült, amelyben a napi 8-9 órás gyakorlás volt az alap.

Tanulmányok

Id. Sívó és Enescu oktatása után, 1947-ben tizenhat éves korában Ország Tivadarnál kezdte meg zeneakadémiai tanulmányait rögtön a 2. évfolyamon (csak főtárgyat vett fel, önképző ismétlő tanulmányi rendszerben). A Zeneakadémiai törzslap szerint a Knézits utcai Polgári iskolába járt. 1949-től már rendes másodéves hallgató, a főtárgy mellett Bartha Dénes (zenetörténet), Mihály András (kamarazene), Járdányi Pál (népzene) óráira is bejárt. Az év végén Szász Józseffel első helyen megosztva hegedű jutalomdíjat kapott. Az 1950/51-es tanévben III.-IV. éves akadémiai (önképző) ismétlő, aki a hegedű főtárgy mellé a karvezetést is felvette, Gát Józsefnél. Az 1951/52-es tanévben IV. éves ismétlő, további tanárai Molnár Antal (kamarazene) és Kodály Zoltán

(népzene) voltak. 1953-ban az akadémiai IV., művészképző I. évfolyamába lépett, ettől az évtől kezdődően Rados Dezső volt tanára, az 1954/55-ös tanévben (az új évfolyam-meghatározás szerint) akadémiai V. év (államvizsgára bocsátható megjegyzéssel), az 1955/56-os tanévben engedéllyel megismételt V. évet végzett. Tanárai az eddig említetteknek kívül Szőnyi Erzsébet, Vásáry Tamás, Melles Károly, Ujfalussy József, Gábrriel Ferenc, Katona Béla voltak.

Sívó többször utalt rá, hogy a Zeneakadémián valamelyest kiváltságos helyzetben volt: tudták, hogy versenyeken számíthatnak rá, rendre be is válogatták az utazók közé: 1955 augusztusában a varsói VIT versenyről egy második, 1956 májusában a Prágai Tavasz versenyről egy harmadik díjjal tért haza. 1956 júniusában jeles minősítéssel diplomázott.⁵ Az Állami Vizsgáztató Bizottság (Zathureczky, Garay, Rados) összefoglaló véleménye: „Pódiumtehetség. Erényei: szép hang, magasrendű manuális képesség. Művészi érettség és önállóság tekintetében kell fejlődnie, hogy az adottságainak megfelelő színvonalat elérhesse.”⁶

A korabeli sajtóban már 1951-től kezdve folyamatosan találunk róla koncertelőzeteseket, beszámolókat, rádióműsor-bejegyzéseket: számos hangversenyen szerepelt, szonáta-partnerként, kamaragyüttesekben, diplomakoncerteken, a zenei versenyeket megelőző „bejátszó” eseményeken. Rátermettségét Hambalkó Edit így jellemezte: „ahogy kiment a színpadra, ahogy végignézett a pódiumról – úgy emlékszem a tekintetére... arra a magabiztosságra, hogy na, most meglátjátok, mi történik – boldog volt, hogy szerepelhetett, igazi színpadra született tehetség volt!”

1956 júliusában egy akkoriban csodaszámba menő utazás során a Vadrózsa táncgyüttesrel eljutott a francia Rivierára, és augusztustól szólólista státuszba vette az Országos Filharmónia.

Hogy mely pillanattól készült elhagyni az országot, nem tudni. Visszaemlékezései szerint egyáltalán nem készült erre. 1956. október 23-án saját emléke szerint a szeptemberi Liszt-versenyen díjazott Lazar Bermannel adott szonátaestet a Váci utcai Bartók-teremben.⁷ Amikor kijöttek, már lőttek az utcákon. Szűk két hónap múlva, 1956. december 13-án Sívó

Sívó a Zeneakadémián ismerkedett meg a zongoristahallgató Szepessy Zsófiával, aki később a felesége lett. Hambalkó Edit zongoraművész Sívó zeneakadémiai évfolyamtársa volt, életre szóló barátságot ápolt mindkettejükkel: „Jóska egy nagyon oldott, közvetlen, kedves fiú volt, Zsófinak udvarolt, így rögtön barátságba keveredtünk... ami abban az időben sokkal egyszerűbben ment: a háború után voltunk, a határok zárva, úgyhogy... mi voltunk egymásnak, kialakultak a közösségek, diákok, sokszor a tanárokkal együtt. Sívó élénk és érdeklődő volt – nem mondom, hogy nagyon olvasott, de nagyon tájékozott volt. Zenei dolgokban abszolút. Az ő gondolata reggel-délben-este a zene volt, ez sugárzott róla, a legnagyobb természetességgel... Sokat beszélt a zenéről, amit sokan dicsekvésnek vettek – mert ha lakai így beszél a zenéről, és a saját maga elgondolásairól, az esetleg magát akarja előtérbe tolni... de igazából nem volt benne ilyesmi. Azzal együtt, sokan szerették, de sokan nem szerették emiatt...”

Amit én nagyon szerettem Jósánál, hogy az órákon a tanárral is bátran vitatkozott, illetve ha valamivel nem értett egyet, olyan kérdéseket tett fel (de okosan!), ami a tanárokat mehökkentette, elgondolkodtatta (talán nem várták tőle), de soha nem bántóan, inkább azt lehetett érezni, hogy gondolat van mögötte. (És az igazi jó tanár örült a kérdéseknek.) Sokakkal kamarázott, többször velem is. Ösztönös, de okos muzsikusként, úgyhogy egy élmény volt vele dolgozni, mert az első lejátszás után elkezdett elemezni... hogy ez mért van így, mért van úgy... nézzük meg, szóval rengeteg jó kérdése, ötlete volt... Egyszer volt egy olyan összejövétel, amikor a Bach Chaconne-ban valamilyen problémát talált, és az egész főiskola elkezdett ezzel foglalkozni a 23-as teremben! Ott gyülekeztünk, ott volt Szabolcsi Bencétől kezdve sok mindenki más, tárgyalva ezt a dolgot... Szóval olyan szakmai kérdések foglalkoztatták, és olyan szinten, hogy Szabolcsi Bence is belefolyt, egyfajta közüggé vált.”

szolgálati útlevelemmel a zsebemben, másik négy fiatal magyar zenész társaságában átlépte Hegyeshalomnál a határt. Disszidálásának történetét többször elmesélte. „Engem kiraktak az országból”⁸ – fogalmazott; behívták a minisztériumba, és az akkori főosztályvezető szelíd, de ellentmondást nem tűrő rábeszélésének engedve, másnap vonatra szállt.

Bécsben

Első bécsi napjairól szintén a művész visszaemlékezéseit idézzük. „Először a Brahmsplatz-on aludtam az utcán, a Brahms szobor alatt. Ez egy nagyon muzikális hely, csak télen egy kicsit hideg volt. Másnap elkezdtem járni a várost, bementem a Kärtner Strasse-ra és felnézve a cégérekre, látom, hogy egy hegedű van kiakasztva. Hát, mondom, ez az! Tröstler, egy híres hangszerész üzlete előtt álltam. Bementem, és egy ilyen magyar pantomimmal – mert a nyelv még sehol sem

Több Sívó-interjúban olvashatjuk, hogy barátja és csodált riválisa, Banyák Kálmán után 10 évvel (tehát 1951-ben) Sívó is megkapta a Reményi-díjat, egy mesterhegedűt, és hogy ő volt az utolsó díjazott. Ennek a történetnek jártunk utána. A Reményi hegedűkészítő műhely mecénási felajánlását 1902-től kezdődően évente lehetett megpályázni a Zeneakadémia legjobb végzős művészképzős növendékeinek. Michael Reményi, a Reményi-cég mostani alelnöke, megkeresésemre megerősítette, illetve kiegészítette információimat. A döntést nyilvános hangversenyen hozták meg, ahol a pályázók egy Bach szólóművet, egy rövid kötelező kortárs darabot és egy szabadon választott művet játszottak. A zsűrit általában más tanszékekről hívták, de például Reményi László, aki maga is kiváló zenész volt, rendszerint helyet kapott a zsűriben. Mivel a Reményi-műhelyt 1951-ben államosították, majd a család 1959-ben kivándorolt Kanadába, ez a nagy múltú mecénatúra megszakadt. A család Torontóban továbbvitte az üzletet (Remenyi House of Music), és a díjat újra elindították Torontóban 1974-ben, amikor Fenyves Lóránd lett az Egyetem vonós tanszékének vezetője.

„Sajnos egy üzletileg is ellenérdekelte professzor aknamunkája nyomán 1983-ban a folyamat megszakadt. [...] Magyarországon a díjat nem kötöttük semmilyen feltételhez, Torontóban 'élethosszig való használatra' adtuk át a hegedűt, hogy azután visszakérüljön az Egyetem hangszerbankjába, bár erről nem kötöttünk szerződést [...]” A Zeneakadémia 1970-ben összeállított listái alapján 1950-ben Kocsis Albert kapta meg utoljára a díjat jelentő mesterhegedűt. De Michael Reményi más információkkal is szolgált: „Jól emlékszem Sívó professzorra, párszor meglátogattam, amikor Torontóban koncertezett. Mondta nekünk, hogy ő volt az UTOLSÓ, bár nem hivatalos Reményi-díjazott. Nem tudom, hogy a díjátadó versenykoncertet egyáltalán megtartották-e abban a rémes évben. Azt mondta, hogy mivel László tudta róla, hogy el akarja hagyni az országot, hagyta, hogy válasszon ki egy hegedűt magának. Én magam nem tudom, pontosan melyik hangszerről lehetett szó. [...]” Sívó Budapesten élő családtagjai máig jól emlékeznek a megkapott és büszkén birtokba vett új hangszerre.

1902/3	Sandor Koszegi	1926/27	Alice Takats
1903/4	Ferenc Weltmann	1927/28	Anna Fischer
1905/6	Rose Weltmann	1928/29	Sandor Vagh
1906/7	Emil Teimanyi	1929/30	Laszlo Wachtel
1907/8	Eddie Brown	1930/31	Tibor Domotor
1908/9	Bela Loblovitz	1931/32	Tamas Magyar
1909/10	Janos Temesvary	1932/33	Margit Bardocz
1910/11	Marta Linza	1933/34	Gabrielle Lengyel
1911/12	Alice Benko	1934/35	Mihaly Kuttner
1912/13	Arpad Bognar	1935/36	Frigyes Balazs
1913/14	Miklos Grof	1936/37	Tibor Varga
1914/15	Emil Roosz	1938/39	Akos Weinberg
1915/16	Zoltan Kurthy	1939/40	Jobanna Martzy
1916/17	Herwin Hegedus	1940/41	Kalman Banyak
1917/18	Lilla Kalman	1941/42	E. Cserfalyi
1919/20	Laszlo Hajos	1942/43	Marta Hidy
1920/21	Ilona Votisky	1943/44	Arpad Gerecz
1921/22	Janos Nagy	1946/47	Klara Bakonyi
1922/23	Endre Gertler	1947/48	Denes Kovacs
1923/24	Laszlo Szentgyorgyi	1948/49	Zsuzsanna Fodor
1924/25	Istvan Farago	1949/50	Albert Kocsis
1925/26	Iren Weichherr		

PREVIOUS WINNERS AT THE FACULTY OF MUSIC, UNIVERSITY OF TORONTO

1974/75	Edward LeCouffe, violín		
1975/76	John Lowry, violín		
1976/77	Mark Friedman, violín		
1977/78	Wendy Rose, violín		
1978/79	Elizabeth Dolin, cello		
1979/80	Janice Bing-Wo, violín	Ron Hay, viola	
	Martha Campbell, violín	Perry Foster, cello	
1980/81	Marie Bérrard, violín		
1981/82	Paule Préfontaine, violín		
1982/83	Susan Cottrell		

volt – elmagyaráztam, hogy én hegedűs vagyok. Az öreg felállt, nagyon kedves volt, kinyitotta a páncélszekrényt, kivett egy hegedűt, és a kezembe adta. Mondtam magamnak, hogy most itt nincs mese, hegedűlni kell. Miután hegedültem, ő eltűnt, és felhívta a világhírű hegedűművészt Odnoposoffot, hogy jöjjön, mert van itt valaki, akit meg kell hallgatnia. Miután meghallgatott Odnoposoff, azt mondta: 'Nézd fiam, én felveszlek téged a főiskolára, és adok neked havi 1000 schilling ösztöndíjat, hogy meg tudjál élni.' Azt is mondta, hogy adjam le az útlevelemet. Leadtam, erre azonnal bezártak. Gyanús volt, hogy ki az Isten jön útlevéllal Ausztriába, amikor százezrek szöknek át gyalog. Mondtam, hogy én nem szeretek gyalogolni ilyen távolságokat. Úgy volt, hogy 2-3 napot kell bent lennem, de ebből egy hét lett. Ott volt Zathureczky is, mert oda mindenkit bevágtak, aki ilyen szolgálati útlevéllal jött Bécsbe, mint én.”⁹

Karrierje kezdetén nagy segítségére volt Odnoposoff, akin keresztül számos szakmai ismeretséget kötött; életre szóló barátságok, sok szálon futó zenei együttműködések alapjait rakta le ekkor. Barátságot kötött Friedrich Guldával, és az akkor még csak 17 éves Martha Argerich-hel¹⁰, aki 1957-ben megnyerte a genfi versenyt. 1958-ban Sívó is elindult ezen a versenyen, amit meg is nyert (2. díjat kapott, az 1. díjat nem adták ki). A zsűriben többek között Szigeti József és Zino Francescatti ültek. A verseny után megkereste az osztrák

belügyminiszter, és felajánlotta az osztrák állampolgárságot: ezzel kezdetét vette Sívó látványos ausztriai zenei karrierje. Az egy évvel korábban Philharmonia Hungarica néven a disszidens magyar muzsikusból alakult zenekarban is aktív volt.

1959-ben a Bécsi Operaház hegedűs próbajátékot hirdetett, 72 jelentkező közül Sívó Józsefet vették fel.¹¹ Ezzel akár rébbe érhetett volna, de ő szeretett versenyezni: 1960-ban részt vett a genovai Paganini-versenyen, és elhozta a 6. díjat (az 1. és az 5. díjat nem adták ki). A főzeneigazgató Herbert von Karajan sok jelét adta elismerésének. Sívó így emlékezik: 1963-ban „Karaján kötelezett rá, hogy megpályázzam a koncertmesteri állást. Nagyon megszeppentem, mert akkor még nem volt olyan zenekari rutinom, ami igazán kellett volna ahhoz, hogy a világ egyik leghíresebb zenekaránál koncertmester legyek. Karajan ezt egy mozdulattal elintézte: 'majd megtanulja', és hozzátette: 'maga játsszon! ha nem akar játszani, felmondunk.' Hát nem volt kérdés, hogy mit csináljak.”¹² Az elnyert koncertmesteri állással együtt járt a Philharmonisches Streichquartett primárius tiszte, amit 1965–1967 között töltött be, havonta négy koncert, különböző műsorokkal, elég jelentős helyszíneken. Mivel 1964-ben meghívták a bécsi Zeneakadémiára Odnoposoff asszisztensének, ezzel sokasodtak feladatai, jó pár éven át az Opera és a Filharmonikusok koncertmestere, kvartett-

primárius, zeneakadémiai tanár volt egy személyben, és még szólista-meghívásoknak is eleget tett.

A számos kedvező kritikai hang közül abból idézünk, amely első kvartett-megjelenését követte a Salzburgi Fesztiválon.¹³ „Új ember áll a Philharmonisches Streichquartett [...] élén: Sívó József. Alighanem egyfajta újjászületésnek lehetünk tanúi. Sívó hatalmas technikai tudása, muzikalitása és szólista ambíciói fellendítették a kvartettet is. Sívó játéka szerencsésen elegyíti a bécsi vonós-leggierót egy temperamentumos, egészségesen kifejező hanggal, pontossággal és zeneiséggel. Megfelelő ember a megfelelő pult mellett ül, ami még a Mozart-vonósnégyesek esetében is meghatározó, hiszen itt a prím a legnehezebb és legfontosabb szólam. [...]” Sívó nagyon jól átlátta, hogy mi kell – a jó hegedülésen kívül – ahhoz, hogy Bécsben elfogadtassa magát: többen úgy emlékeznek rá, mint igazi pragmatikus megfigyelőre, aki mindent megtett, hogy úgy viselkedjen, ahogyan a Kammersängerek és Kammerkünstlerek kicsit sznob világában kellett.¹⁴ Egyik interjúban kitért a befogadás-elfogadás kérdésére: „Én soha nem éreztem magam kisebbségnek. Buta az a kisebbségi, aki 'kisebbségnek' érzi magát, vagy ezt elfogadja. Én öt nyelven beszélek, de csak egyet hibátlanul. Ennek ellenére megkaptam a legmagasabb osztrák kitüntetést (*Ehrenzeichen für Wissenschaft und Kunst I. Klasse*), ugyanúgy, mint Karajan, Böhm, Bernstein.”¹⁵

A zenei világ legismertebb személyiségeivel kötött barátságot, játszott együtt. Ha a művész visszaemlékezései esetleg meg is szépiténék a múltat, a végeredmények (koncertműsorok, rádió- és lemezfelvételek) kézzel foghatóak. A teljesség igénye nélkül: Musikverein, Carnegie Hall színvonalú termek, fesztiválok (Salzburg, Karintiai nyár), szonátaestek, szólózás, vonósnégyes.¹⁶ A karmesterek kedvelték, Karajan mellett Bernstein, Sawallisch, Maazel, Giulini, Böhm, Kertész is elismerte a tudását. Karajan kifejezetten őt kérte koncertmesternek a Hattyúk tava híressé vált lemezfelvételére – a felvétel később számos kiadást ért meg.¹⁷ Prokofjev első hegedüversenyének és Glazunov hegedüversenyének lemezfelvételeit¹⁸ nagy elismeréssel emlegetik a hegedűsök. Kortárs zeneszerzők bízták rá új műveik ősbemutatóját.¹⁹ A híres csellista Vladimir Orloff vele játszott lemezre Brahms kettősversenyét.²⁰ Henryk Szeryng egyik bécsi hangversenye után a ráadást „kedves barátjának, Sívó Józsefnek ajánlotta”.²¹ Szarkasztikus stílusát, humorát, önróniáját is nagyra értékelték. Jó barátságban volt Milsteinnel, Ojsztrahhal, Elmannal, Szigeti József otthonában fogadta, és a sort hosszasan lehetne folytatni – ezek a kapcsolatok számos történetben öltönek testet Sívó interjúi során.²²

„Ezekkel az emberekkel nem lehet jó barátságba kerülni, csak kollegiális kapcsolatba. Vagy elfogadják az embert, vagy nem. Bár Szeryng, Milstein és Francescatti igazi barát volt. [...] Milsteinnel volt egy érdekes történetem. Itt játszott Bécsben, velünk, a Filharmonikusokkal, és odajött a próba után, hogy délután meghívna egy kávéra. A Hotel Sacherben lakott, elmentem oda egy kávéra. Ő kinyitotta a hegedűtokját, és megmutatta a Maria Teresa Stradivariját. Nagyon szép hangszer volt. Nekem egy kicsit kicsi volt a hangja, de az ő

kezeiben minden szólt. Ő egy igazi jelenség volt. Kijött a hosszú sáljával, ami a földig ért, és elkezdett hegedülni: olyan egyszerűen az életemben nem hallottam senkit hegedülni. Szóval ki kellett próbálnom a Stradivarit. Ez elől nem lehetett kitérni, az ilyen nagy művészek nem viccelnek, vagy utoljára láttuk egymást. Kíváncsi volt rá, hogy a Bécsi Filharmonikusok koncertmestere hogyan hegedül.”

Erre Szeryng is kíváncsi volt. Zágrábban történt, hogy „egy más mellett laktunk a szállodában. Egyszer csak bekopogott, és azt kérdezte: 'Jóska játszottál te már az én Stradivarimon?' Mondtam neki, hogy nem. Erre ő azt mondta: 'Próbáljuk ki, szeretném a te kezdedben hallani a hangját. Játsszuk a Bach d-moll szólószonátát.' Én megkérdeztem, hogy végig? Mire ő: 'Nem, egy tételt te játszol, egy tételt én.' Így végig is játszottuk a darabot. Aztán vele színpadon is játszottunk együtt, a Bach Kettősversenyt. Meg Menuhinnal is, Londonban.”

Szigeti Józseffel svájci házában találkozott. „Azt mondta: 'fiam, menjünk ki sétálni.' Egyszer csak megállt, rám nézett: 'mondd, játszottad te Bach hat szólószonátáját?' 'Igen', válaszoltam. 'És kívülről játszottad-e?', kérdezte. 'Igen.' 'Akkor meg tudnád-e mondani, hogy az a-moll fúga első tiz taktusában milyen hangok vannak?' Hát én egy kicsit elszédültem erre a kérdésre. Három taktust sikerült összeszednem, utána leálltam: 'ez így nem fair', mondtam. Ez olyan nehéz, mert én elhiszem, hogy tudja ezeket a darabokat kívülről, de most azt mond nekem, amit akar. 'Nem, fiam', válaszolta, 'felmegyünk a lakásba, megkapod a kottát, amelyiket akarod, van öt kiadás, és kérdezzél te is.' Felmentünk, leült velem szembe, letette a kottákat, és... mindent tudott...! Borzalmasan szégyelltem magamat.”

Muzsikus partnerei egytől egyig természetességét, jó ízlését emelték ki.

Jandó Jenő zongoraművész szerint „rendkívül természetes ember volt, akivel fél mozdulatokból értettük egymást... nem kellett kérdezgetni, hogy te ezt hogy gondold... játszunk és ennyi. Mondjuk, én is eléggé jó iskolából jöttem, meg kítűnő partnerekkel játszottam előtte is. Azt, hogy valakinek vannak természetes, szép, jó megnyilvánulásai, én borzasztóan nagyra tudom értékelni... és igyekeztem is kiszolgálni, és néha nekem is vannak, láttam rajta, ahogyan reagált... Szóval nem beszélgettünk össze-vissza, hanem játszottunk.”

Rudolf Buchbinder zongoraművész megkeresésemre telefonon felhívott, hogy beszéljünk Sívóról. „Jóskával kiváló művészi-baráti kapcsolatban voltunk! Sajnos, közös munkánk már kb. 30-40 éve voltak, ez már történelem! Remek hegedűs volt, nagyszerű kamarazene-partner, ösztönös és egyben kifinomult ízlésű zenész. Kiváló koncertmester, és – bár ezt nem tudom megítélni, mert nem vagyok hegedűs – nagyszerű tanár is. A barátom volt, sok vidám órát töltöttünk együtt a zenélés mellett és azon kívül is. Van egy jónak mondott lemezfelvételünk, amin Schumann és Strauss szonátáit játszunk. Még mindig tetszik nekem.”

Szenvedélyévé vált, hogy utazásai során hangszerészeket ke-

Forrás: családi archívum

Sívó és Odnohosoff a bécsi Zeneakadémián

resett fel, és mindig talált valami kincset (vonót, hegedűt), amit megvásárolt. Első osztályú vonógyűjteményének külön fejezetet kellene szánnunk. Kedvenc hegedűje egy 1694-es Petrus Guarnerius volt – sokszor mesélte, hogy ezt kollégája és barátja, Nathan Milstein „elől” vette meg Londonban a Hilltől.²³ 1972-ben megvált koncertmesteri állásaitól, hogy idejét és energiáit a tanításnak és a koncertezésnek szentelje. Mondhatjuk, hogy „a világ egyik legjobb zenekara” ezt egy kicsit zokon vette: a Bécsi Filharmonikusok koncertmesterei általában több évtizednyi szolgálat után, nyugdíjba vonulva szoktak távozni.

A professzor

Tanári munkássága során Sívó szeretett budapesti tanárainak (Országh, Rados) módszereit követte, számos egyéni vonással kiegészítve. Nagyon sokszor tanított „mesterkurzus” formában: minden diákja egyszerre jelen volt, és sorban játszhattak, egymást is hallgatva. Szigorú volt, vallotta, hogy a tehetség fölött mindig ott kell lógnia Damoklész kardjának, még akkor is, ha közben „kék foltokat kap a gyerek lelke”.²⁴ Ennek gyakorlati megvalósulásáról két volt tanítványát kérdeztük ki.

Gerald Schubert (a Bécsi Filharmonikusok tagja, a bécsi Zeneakadémián Sívó asszisztense, jelenleg professzor): „Ő eléggé különbözött korábbi tanáraitól. Bár csak 13 éves voltam, mindig felnőttként kezelte. Első órám nagyon emlékezetes volt, mert sokat és mélységében beszélt nekem a zenei kifejezésről, a hatásokról. Azon kevesek egyike volt, akik a tanítás során szavakban is jól meg tudták fogalmazni,

le tudták írni a zene tartalmát. Amikor egy Händel-sonáta lassú tételét vittem órára, azt mondta, képzeljem el, hogy egy templom színes üvegablakán keresztül a padlóra vetül egy csodás, színes fénynyaláb. Így kell ennek szólnia. Vagy amikor később Prokofjev első hegedűversenyét játszottam, egy egész történetet mesélt hozzá, és kérte, hogy ennek alapján hegedüljek. Mindig jó ötletekkel és hasonlatokkal próbálta elérni – méghozzá egyénre szabva – hogy a zene hangulatához, mondanivalójához közelebb kerüljünk. Azt is mindig nagyon jól be tudta löni, hogy egy növendéknek éppen melyik darab lenne a leghasznosabb: 'jetzt darfst du Mendelssohn spielen!' – az ilyen mondatai szállóigévé váltak közöttünk. Szigorú volt, ritkán dicsért. Arról is beszélt, hogyan kell gyakorolni, például sokat skálázni, de az óráin ritkán hallgatott skálát. Amikor mégis, az katasztrófába torkollott: mindenki a C-dúr kezdte el játszani (ami a Flesch-ben az első, de ami a hegedűn nem a legkönnyebb skála). Erre én ravaszul a G-dúrba fogtam bele. 'Intelligens megoldás' – mondta – 'legalább az első hang (a G üres húr!) tiszta!' [...]"

Falvy Attila (a Nemzeti Filharmonikusok koncertmestere, a Kodály-kvartett primáriusa): „Sívót véletlen családi kapcsolat révén ismertem meg, édesapám, Falvy Károly volt 1956-ban a Vadrózsa táncgyűttes művészeti vezetője, akivel Sívó a francia Rivierán együtt turnézott. Így merült fel a neve, és 1984–85 között kijártam hozzá Bécsbe tanulni, általában évente négyszer-ötször. A lakásán fogadott, egész délutánokat töltöttünk együtt, hegedültünk és főztünk is, főzés közben (nagyon jól főzött, egyébként!) sok történetet mesélt a szakmáról, koncertmesteri munkájáról és zenész barátairól – sokszor ezek a beszélgetések még hasznosabbak voltak, mint maga a hegedűóra. De nagyszerűen

A Sívó vezette Wiener Philharmonische Streichquartett salzburgi bemutatkozásáról szóló kritika. (Kurier, 1965. augusztus 24.)

tanított, nagyon szerettem hozzá járni. Olyan nagy rálátása volt a repertórium egészére (a teljes operai és zenekari repertoár, plusz még a kvartettirodalom), hogy amikor például egy Mozart hegedűversennyel kerestem meg, sokszor nem is hegedűsi, hanem operai analógiákkal világította meg a problémát – ez fantasztikusan hasznos és újszerű volt számomra. Aztán, mivel mániákus hangszer-, és vonógyújtó volt, alig várta, hogy megmutassa legújabb szerzeményeit, amit azonnal ki is kellett próbálnom és összehasonlítanom a korábbiakkal; nem kell mondanom, hogy ez is milyen egyedülálló stúdióval ért fel. Sokszor nyáridőben elmentünk 1-1 óráckára sétálni, azt hiszem, az évek során barátságba kerültünk, később is meglátogattam évente 1-2-szer. Őrzöm az instrukciókat, amiket egyes daraboknál mondott. Nem volt egy agyontanító tanár, de például a Beethoven hegedűverseny mindhárom tételénél mondott 1-2 olyan fontos dolgot, amire ma is emlékszem. Mindig a gyakorlati oldalról közelített, és úgy fogalmazott, hogy 'én így csinálnám'. Sokszor a zenei megoldásaimat is így fogadta: 'én nem így játszánám, de tetszik'. Persze némelykor egyáltalán nem tetszett, amit hallott, ilyenkor lebeszélte róla: 'így nem igazán bécsi' – mondta például egy Mozart-tételnél, és az életműből leszűrhető legfrappánsabb analógiával indokolta: 'ne csináld! [...]'

* * *

Sívó József 2000-ben vonult nyugdíjba zeneakadémiai állásából. 2007-ben egy könnyűnek ítélt műtét szövődményei következtében hunyt el, 76 éves korában.

Jelen írás nem jöhetett volna létre dr. Csík Adrián, Prof. Gerald Schubert, Halper László, Rados Ferenc, Hambalkó Edit, Jandó Jenő, Falvay Attila, Szentpéteri Csilla, Victoria Morino (Salzburgi Fesztivál archívuma), Varga Luca (Liszt F. Zeneakadémia irattára), Kirilovics Gizella, Ortwin Ottmaier, Gránát Endre, Pauk György, Baranyi Anna, Faragó-Thököly Márton, Michael Reményi, dr. Weiss András, Ispán Franciska, Déki Lakatos Sándor segítségével.

JEGYZETEK

- 1 Arad gazdag és meglepően komoly zenei hagyományokkal rendelkező város: 1833-ban már konzervatóriuma volt, színházát 1874-ben maga Ferenc József nyitotta meg, a helyi Filharmóniai Társaság 1890-ben alakult, emblematikus kultúrpalotáját 1913-ban avatták. Liszt, Johann Strauss, Brahms, Joachim, Bartók, Enescu számos hangversenyt adtak itt.
- 2 Falvay Attila közlése nyomán
- 3 Halper László Zenészlegendák című sorozatának interjúja nyomán – nyomtatásban: FROKK, 2013
- 4 Sívó József cigányzenekara játszik (lásd még Nemzeti Sport, Népszava, Pesti Hírlap)
- 5 Bach: c-moll szonáta BWV 1017, III-IV. t., Csajkovszkij: D-dúr hegedűverseny, Beethoven: A-dúr hegedű-zongoraszonáta (Rados Ferenc), Bartók-Zathureczky: Gyermekeknek, Gershwin-Heifetz: Porgy és Bess (önállóan megtanult mű), Tartini-Kreisler: Variációk egy Corelli-témára.
- 6 Érdekes beleolvasnunk a korszakra igencsak jellemző hallgatói zárójeljelzésbe: „Népzenező családból származik. Kitűnő pódiumképességű hegedűs. Ha ilyenirányú támogatást kap, nagy feladatok elvégzésére is képes” (Rados Dezső)[...]; „1955-ben a varsói VIT-en II. díjat nyert, ezzel kapcsolatban a Népművelési Minisztérium A szocialista kultúráért jelvényt adományozta a részére.” (Igazgatói hivatal véleménye)[...]; „Javaslat: ½ zenekari státusz a budapesti nagyzenekarok egyikénél, ½ állás (ösz-töndij) a Filharmóniánál. ½ állás az ÁHZ-ban július 1-től legyen érvényes, ösztöndíj augusztus 1-től.”
- 7 Szabófalvától San Franciscóig – Érdi Sándor 1992-es interjújából származó információ. A hangversenyről nem találtunk semmilyen adatot, de feltételezzük, hogy ez volt a teremben 8 órakor kezdődő koncert, amelynek közreműködőit a Szabad Nép nem nevesítette.
- 8 Halper-interjú Pár adatot a folyamatban levő levéltári kutatásaim tisztáznak majd.
- 9 Halper-interjú
- 10 A művésznővel hosszú hónapok után csak lapzárta utánra sikerült interjú-időpontot egyeztetnünk. Ha megvalósul, egy későbbi lapszámban visszatérünk a témára.
- 11 A Bécsi Operaház zenekarának tagjai 3-5 éves operaházi tagság után kérhetik felvételüket a Bécsi Filharmonikusok egyesületébe. A két együttes tagsága gyakorlatilag azonos.
- 12 Halper-interjú
- 13 SG, Kurier, 1965. augusztus 24.
- 14 Csík Adrián (családtag), Hambalkó Edit, Rados Ferenc, Gerald Schubert
- 15 Érdi-interjú
- 16 A legjelentősebb hangversenyek felsorolása meggyőző lehetne, de meghaladja írásunk kereteit.
- 17 Karajan mondta Sívóról: „olyan, mint egy versenylő, amit sörösköcsi elé fogtak”. (Érdi-interjú és Falvay Attila közlése)
- 18 Prokofjev 1. hegedűverseny, Glazunov a-moll hegedűverseny, Sívó József, Horst Stein, Suisse Romande Zenekar, 1971 (LP, CD)
- 19 Egon Wellesz: 5 miniatűr hegedűre és zongorára (1965), Ernst Vogel: Hegedűverseny (1968), Erőd Iván: op. 14. hegedű-zongoraszonáta (1969-1970), Kurt Rapf: Mindhárom hegedűverseny (1971-1986), Fr. Gulda: Wings – a concert piece for solo violin, strings, percussion (1973), Marcel Rubin: Hegedű-zongoraszonáta (1991), Ernst Vogel: Kammerkonzert für Violine u. Orchester (1992)
- 20 Brahms: Kettősverseny, Sívó József, Vladimir Orloff, Wiener Symphoniker, Wolfgang Sawallisch (1968, koncertfelvétel LP, CD)
- 21 Gerald Schuberttől származó információ
- 22 Halper-interjú
- 23 Gyűjtőszendvélye műtárgyakra (szőnyegek, festmények) is irányult. Halála után híres Guarnerijét több szakértő egybehangzóan későbbi eredetűnek ítélte.
- 24 Érdi-interjú